

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ξεκίνησε όταν ο ιδρυτής της Multilingual Matters, Mike Grover, ζήτησε από τον Colin Baker να «εξετάσει το ενδεχόμενο να αναλάβει τη συγγραφή του ιδανικού εγχειριδίου για τη δίγλωσση εκπαίδευση». Όλα τα πρώην και νυν μέλη της ομάδας Multilingual Matters μάς ενθάρρυναν και μας παρείχαν διαρκή υποστήριξη για την υλοποίηση της έκδοσης: συγκεκριμένα, οι Ken Hall, Marjukka Grover, Tommi Grover, Anna Roderick, Sarah Williams, Ellie Robertson και Laura Longworth.

Ο Tommi Grover, διευθύνων σύμβουλος της Multilingual Matters, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ένταξη του Wayne E. Wright στη συγγραφική ομάδα μαζί με τον Colin. Η ενθουσιώδης υποστήριξη εκ μέρους του Tommi για αυτό το βιβλίο και η συνεργασία μαζί του υπήρξε πηγή έμπνευσης και ήταν καθοριστικής σημασίας.

Η Anna Roderick, ως διευθύντρια σύνταξης και επιμελήτρια έκδοσης, συνεργάστηκε στενά μαζί μας για τη σύνταξη και την παραγωγή αυτής της έκδοσης. Η ολοκλήρωσή του έργου θα ήταν αδύνατη χωρίς τον ενθουσιασμό και την εμπειρία της.

Όταν ξεκίνησε το συγκεκριμένο εγχείρημα, η Multilingual Matters ανέθεσε τον ρόλο της ακαδημαϊκής συμβούλου στην ομότιμη καθηγήτρια Ofelia García (The Graduate Center, City University of New York), η οποία παρείχε διαρκώς εύστοχες και καιρίες συμβουλές σε πολλές από τις εκδόσεις. Της είμαστε ευγνώμονες για τη συνεισφορά της στη διαμόρφωση αυτού του βιβλίου από το ξεκίνημά του μέχρι την παρούσα έκδοση. *Muchas gracias.*

Στο παρελθόν έχουμε εκφράσει τις ευχαριστίες μας στους ακόλουθους επιστήμονες για την υποστήριξη, τις συμβουλές και τις εξειδικευμένες γνώσεις τους: τους Panos Athanasopoulos, Hugo Baetens Beardsmore, Claudine Brohy, Jasone Cenoz, Tony Cline, Sarah Compton, Jim Crawford, Jim Cummins, Margaret Deuchar, Jean-Marc Dewaele, Nancy Dorian, Viv Edwards, Peter Garrett, Alsu Gilmetdinova, Tamar Gollan, Nancy Hornberger, Annick De Houwer, Meirion Prys Jones, Sylvia Prys Jones, Juliet Langman, Sharon Lapkin, Christer Laurén, Hilaire Lemoine, Gwyn Lewis, Gigi Luk, Kate Mahoney, Karita Mard, Stephen May, Terri McCarty, Aneta Pavlenko, Trevor Payne, Peter Sayer, Bernard Spolsky, Merrill Swain, Ruth Swanwick, Terry Wiley, Cen Williams, Iolo Wyn Williams και τον Wayne Wright.

Θα θέλαμε ακόμη να ευχαριστήσουμε θερμά τους ακόλουθους κριτές, που ορίστηκαν από το Multilingual Matters, για την εποικοδομητική, οξυδερκή και εξειδικευ-

μένη ανάλυση και τις συμβουλές τους σχετικά με τα προσχέδια των κεφαλαίων: Terri McCarty, Annick De Houwer, Li Wei, Phil Hiver, Nicholas Subtirelu, Katie Bernstein, Bedrettin Yazan, Anne Margaret Smith, Amy Heineke, Ilana Umansky, Gabrielle Jones, Peter Sayer, Kate Mahoney, Jennifer Leeman, Greg Poarch, Maite T. Sánchez, Sara Brennan και Rachel O'Neill.

Θα θέλαμε επίσης να εκφράσουμε ξεχωριστά τις ευχαριστίες μας στην Becky H. Huang («Διπολιτισμικές - Δίγλωσσες Σπουδές», Πανεπιστήμιο του Texas στο Σαν Αντόνιο) για την εξαιρετική επιμέλεια του Κεφαλαίου 7, σχετικά με τη διγλωσσία και τον εγκέφαλο, καθώς και στους Jean Andrews (Πανεπιστήμιο Lamar) και Stephen Nover (Πανεπιστήμιο Gallaudet), οι οποίοι συνέγραψαν το Κεφάλαιο 16, το οποίο παρέχει μια επικαιροποιημένη εισαγωγή στη δίγλωσση εκπαίδευση των κωφών ατόμων. Ήταν μεγάλη μας χαρά να συνεργαστούμε με αυτούς τους εξαιρετικούς επιστήμονες.

Οφείλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Purdue, Chen Li, Woongsik Choi και Amanda Shie, για την τεράστια βοήθειά τους στη μορφοποίηση, την αναδιαμόρφωση, τη διόρθωση, τον έλεγχο και την ενημέρωση των παραπομπών και του γλωσσαρίου, καθώς και την έρευνα στη βιβλιοθήκη και στο διαδίκτυο. Ευχαριστούμε επίσης άλλους πρώην μεταπτυχιακούς φοιτητές που παρείχαν μεγάλη βοήθεια, συμπεριλαμβανομένων των Matthew Kraft και Yeng Yang (Πανεπιστήμιο του Texas στο Σαν Αντόνιο) και των Alsu Gilmeldinova, Sungae Kim και Chen Li (Πανεπιστήμιο Purdue). Το Τμήμα Διπολιτισμικών - Δίγλωσσων Σπουδών του Πανεπιστημίου του Texas στο Σαν Αντόνιο και το Τμήμα Προγραμμάτων Σπουδών και Διδασκαλίας του Πανεπιστημίου Purdue προσέφεραν χρηματοδότηση σε αυτούς τους εξαιρετικούς φοιτητές, καθώς και υποστήριξη στον Wayne μέσω χορήγησης εκπαιδευτικής άδειας και απαλλαγής από τα μαθήματα.

Από τον Colin: Η ενασχόλησή μου με τη διγλωσσία έχει ως πηγή έμπνευσης την Ουαλή σύζυγό μου, Anwen, και τα τρία δίγλωσσα παιδιά μας (Sara, Rhodri και Arwel). Για περισσότερα από 40 χρόνια μού διδάσκουν τα προτερήματα της διγλωσσίας που υπερβαίνουν τα όρια της γλώσσας. Τα επτά πολυαγαπημένα μου εγγόνια (Ioan Tomos, Joseff Rhys, Lily Enfys, Brenig Iorwerth, Steffan Tomos, Lleucu Gwen και Jac Emyr) μου δίνουν τη δυνατότητα να παρατηρώ και να χαίρομαι μαζί τους τις συναρπαστικές εμπειρίες της ταυτόχρονης διγλωσσίας από τη γέννησή τους. *Diolch yn fawr iawn am bopeth.*

Από τον Wayne: Είχα το προνόμιο να μεγαλώσω σε ένα αγγλόφωνο σπίτι, όπου υπήρχε μεγάλη αγάπη για την εκμάθηση γλωσσών. Οι γονείς μου σπούδασαν κινεζικά, βραϊκά και ελληνικά. Τα πέντε αδέρφια μου και εγώ διαθέτουμε διαφορετικά επίπεδα από μέτρια έως προχωρημένη επάρκεια στα ισπανικά, τα κινεζικά, τα κορεάτικα, τα χμερ (Καμποτζή), τη σύγχρονη γλώσσα Μάγια του Γιουκατάν και ακόμη και τα αρχαία ιερογλυφικά των Μάγια. Πηγή έμπνευσης στη ζωή μου ως δίγλωσσος είναι η Phal Mao, η αγαπημένη μου σύζυγος επί 26 και πλέον χρόνια, που κατάγεται από την Καμποτζή, και τα παιδιά μας, Jeffery Sovan, Michael Sopat και Catherine Sophaline.

Εκτός από τα χμερ, που είναι η γλώσσα του σπιτιού μας, η σύζυγός μου και τα παιδιά μου έχουν συμβάλει περαιτέρω στη διεύρυνση της γλωσσικής μας ποικιλομορφίας μέσω των επίσημων και ανεπίσημων σπουδών τους στα κινεζικά, τα ισπανικά και τα γαλλικά. Έχω αποκομίσει πολλά οφέλη παρατηρώντας και συζητώντας μαζί τους για τις δίγλωσσες και πολύγλωσσες εμπειρίες τους. **Ἐὐχαριστῶ!**

Από τους Colin και Wayne: Η βοήθεια και η υποστήριξη που μας παρείχαν οι προαναφερθέντες ήταν εξαιρετικά γενναιόδωρη και τη δεχτήκαμε με μεγάλη ευγνωμοσύνη. Ωστόσο, η ευθύνη για οποιαδήποτε ατέλεια είναι αποκλειστικά δική μας.

Colin Baker και Wayne E. Wright

Πνευματικά δικαιώματα

Έγινε κάθε δυνατή προσπάθεια να επικοινωνήσουμε με τους κατόχους των πνευματικών δικαιωμάτων και να λάβουμε τις σχετικές άδειες, όπου αυτό ήταν απαραίτητο. Σε περίπτωση που υπάρχουν παραλείψεις, θα χαρούμε να τις διορθώσουμε στην επόμενη έκδοση.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

Η ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ της ελληνικής έκδοσης του τόμου αυτού αποτελεί την κορύφωση μιας μακράς και επίπονης προσπάθειας. Δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την ανεκτίμητη συνεισφορά και τη διαρκή υποστήριξη του Αντώνη Μυλωνόπουλου, του συν-οδοιπόρου μου στη ζωή και την επιστήμη, επί τέσσερις δεκαετίες. Η παρουσία του υπήρξε καταλυτική και η συμβολή του ξεπερνά την απλή αρωγή.

Επιπλέον, οφείλω βαθύτατες ευχαριστίες στις αγαπητές μου συναδέλφους και συνεργάτιδες. Η συνδρομή τους δεν περιορίστηκε στην τυπική αναγνώριση: με προσήλωσή και αφοσίωση προσέφεραν την αυστηρή κριτική τους ματιά και την εξειδικευμένη γνώση τους, διασφαλίζοντας την επιστημονική αριότητα και την ποιότητα του έργου.

Τους ευχαριστώ ειλικρινά για τον πολύτιμο χρόνο και το πάθος που επένδυσαν σε αυτό το βιβλίο (με αλφαβητική σειρά): Ζωή Γαβριηλίδου, Ζωή Καραμπατζάκη, Αγγελική Κεφαλά, Ελένη Λυπουρολή, Βασιλική Μπιστίνα, Νικολέτα Παππά, Σταυρούλα Τσιπλάκου.

Αύδια Μίτις

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΗ του βιβλίου *Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση* έχει ως στόχο μια ολοκληρωμένη και σύγχρονη παρουσίαση της δίγλωσσης εκπαίδευσης, της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας (καθώς η διγλωσσία συχνά περιλαμβάνει την πολυγλωσσία). Γραμμένο από διεπιστημονική σκοπιά, το βιβλίο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων: τις ατομικές και κοινωνικές διαστάσεις στις μειονοτικές και πλειονοτικές γλώσσες, τις αναπτυξιακές πτυχές της παιδικής ηλικίας, γενικά θέματα δίγλωσσης και πολύγλωσσης εκπαίδευσης, τις δίγλωσσες και πολύγλωσσες σχολικές τάξεις και τις πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις. Η διγλωσσία και η πολυγλωσσία σχετίζονται, για παράδειγμα, με τη χρήση δύο ή περισσότερων συστημάτων επικοινωνίας, την ταυτότητα και την προσωπικότητα, την παγκοσμιοποίηση και την αφομοίωση, τη σκέψη και την ανάγνωση, την εκπαίδευση και την απασχόληση, την πολιτική και τον πολιτισμό. Όλα αυτά, και πολλά άλλα, περιλαμβάνονται σε αυτό το βιβλίο.

Κατά τη συγγραφή του βιβλίου, πήραμε κάποιες δύσκολες αποφάσεις σχετικά με το τι θα συμπεριλάβουμε και τι θα αποκλείσουμε, τι θα παρουσιάσουμε λεπτομερώς και τι συνοπτικά, ποιες υποθέσεις θα διερευνήσουμε και τι θα εκλάβουμε «ως έχει». Μας ρώτησαν: «Γιατί δεν βάζετε το κεφάλαιο X πιο πριν;». Συμφωνούμε, όλα πρέπει να προηγούνται. Άλλες συχνές ερωτήσεις είναι: «Γιατί δεν αναλύετε το Y;» «Γιατί δεν παραλείπετε το Z, αφού είναι άσχετο με μένα;» «Γιατί δεν μπορούμε να έχουμε μια έκδοση μόνο για την περιοχή μας;». Παρακάτω θα δώσουμε κάποιες εξηγήσεις. Γίνεται προσπάθεια εξισορρόπησης των ψυχολογικών και κοινωνιολογικών, των μακρο- και μικρο-εκπαιδευτικών, των γλωσσικών και των κοινωνικοπολιτικών ζητημάτων, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Γίνεται επίσης προσπάθεια να συμπεριληφθούν οι σημαντικότερες ανά τον κόσμο ανησυχίες για τη διγλωσσία, την πολυγλωσσία και τη δίγλωσση και πολύγλωσση εκπαίδευση, με βάση ερευνητικά στοιχεία και θεωρίες. Οι αναγνώστες που βρίσκονται αντιμέτωποι με τις πολυάριθμες κοινωνικές και πολιτικές προκλήσεις οι οποίες περιστοιχίζουν τους δίγλωσσους και πολύγλωσσους θα δουν ότι σε αυτό το βιβλίο γίνεται μια προσπάθεια εποικοδομητικής ανάλυσης αυτών των προβλημάτων και αναγνώρισης των θετικών αξιών και πλεονεκτημάτων ενός μελλοντικού πολύγλωσσου κόσμου.

Το βιβλίο αυτό ξεκινά με θέματα ορολογίας, αλλά και κοινωνιολογικών και ψυχολογικών ζητημάτων, που αφορούν την κατανόηση των δίγλωσσων/πολύγλωσσων παι-

διών και της δίγλωσσης/πολύγλωσσης εκπαίδευσης, και οι συζητήσεις που ακολουθούν σχετικά με τη δίγλωσση/πολύγλωσση εκπαίδευση θα βασίζονται πάνω σε αυτά. Ωστόσο, το βιβλίο αυτό δεν είναι απλώς μια διεπιστημονική συλλογή ασύνδετων δημοσιεύσεων, καθώς τα κεφάλαια συνδέονται μεταξύ τους με σαφήνεια ως προς το ύφος και τη διάρθρωσή τους. Το ερώτημα που μας απασχόλησε κατά τη συγγραφή του βιβλίου ήταν «Από ποια οπτική γωνία;». Υπάρχουν οι απόψεις της πλειονοτικής κυρίαρχης γλώσσας, οι απόψεις που ευνοούν σχετικά τις μειονοτικές γλώσσες και εκείνες που εστιάζουν στα μειονεκτήματά τους. Υπάρχουν αριστερές και δεξιές πολιτικές, ακτιβιστικές και εποικοδομιστικές ιδέες, συζητήσεις για την παγκοσμιοποίηση, τη μετανάστευση, τον εξευρωπαϊσμό, τον τοπικισμό και τη διατήρηση της λαϊκής βάσης. Το βιβλίο επιχειρεί να παρουσιάσει μια ποικιλία απόψεων και πεποιθήσεων, και έτσι, όπου αυτό είναι δυνατό, παρουσιάζονται διαφορετικές προσεγγίσεις.

Οι αναγνώστες και οι κριτικοί (συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) μας έχουν επισημάνει ευγενικά ορισμένες από τις κρυφές και έμμεσες παραδοχές που υπάρχουν και μας παρείχαν εναλλακτικές απόψεις, τις οποίες προσπαθήσαμε να αναπαραστήσουμε πιστά στο κείμενο. Όπου υπάρχουν συμπεράσματα και κυρίαρχες αντιλήψεις, την ευθύνη τη φέρουμε εμείς.

Ένα άλλο ζήτημα αφορούσε τη γενίκευση και τη συγκεκριμενοποίηση. Το βιβλίο απευθύνεται σε διεθνές ακροατήριο, αντικατοπτρίζει ιδέες που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και επιχειρεί να εντοπίσει θέματα που μπορούν να συζητηθούν σε διεθνές επίπεδο. Δυστυχώς, λόγω χώρου η συζήτηση γύρω από μια πληθώρα περιπτώσεων που σχετίζονται με τοπικές και εθνικές γλώσσες είναι περιορισμένη. Υπάρχουν πολλές άλλες δημοσιεύσεις στις οποίες γίνεται αναφορά στο βιβλίο, που θα μπορούσαν να παράσχουν τις απαραίτητες πληροφορίες. Όπου εξετάζονται συγκεκριμένες καταστάσεις (π.χ. οι συζητήσεις στις ΗΠΑ), αυτό συμβαίνει συχνά λόγω της διεξοδικότητας της τεκμηρίωσης, της πληθώρας των ερευνητικών στοιχείων και του βάθους της ανάλυσης στη σχετική βιβλιογραφία.

Προκειμένου το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου να είναι επίκαιρο σε ποικίλα πλαίσια και περιοχές, διάφορα κεφάλαια επικεντρώνονται στην ενοποίηση των θεωριών. Συνήθως είναι αδύνατο να εξαγάγουμε γενικευμένα συμπεράσματα από μία μεμονωμένη έρευνα. Μια έρευνα που έγινε στην Ευρώπη μπορεί να έχει μικρή σημασία για τη Βόρεια Αμερική. Οι μελέτες σε εξάχρονα παιδιά μπορεί να μη δείχνουν πολλά πράγματα για τους δεκαεξάχρονους ή τους εξηντάχρονους. Οι έρευνες για τα παιδιά της μεσαίας τάξης που μιλούν γαλλικά και αγγλικά σε ένα δίγλωσσο σχολείο μπορεί να μη λένε πολλά ή τίποτα για τα παιδιά χαμηλότερης κοινωνικής τάξης σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον, όπου η δεύτερη γλώσσα είναι πιθανό να αντικαταστήσει την πρώτη γλώσσα. Από ένα πλήθος ερευνών, και ενίοτε παρά την έλλειψη ερευνών, ένα θεωρητικό πλαίσιο θα επιχειρήσει να σκιαγραφήσει τις βασικές παραμέτρους και διαδικασίες. Επομένως, ένα θεωρητικό πλαίσιο για ένα συγκεκριμένο πεδίο της διγλωσσίας ενδεχομένως να επιχειρήσει ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω: να εξηγήσει κά-

ποια φαινόμενα, να εντάξει μια ποικιλία (φαινομενικά αντιφατικών) ευρημάτων, να εντοπίσει τις βασικές παραμέτρους και αλληλεπιδράσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη, να μπορεί να προβλέψει αποτελέσματα και πρότυπα της δίγλωσσης συμπεριφοράς, να είναι σε θέση να ελέγχει, με σκοπό τη διάψευση ή τη βελτίωση, και να διατυπώσει τις διάφορες προϋποθέσεις που θα καταστήσουν τη θεωρία κατάλληλη μέσα σε περισσότερα πλαίσια.

Ωστόσο, παρέχοντας μια σχετικά ολοκληρωμένη σύνθεση της διγλωσσίας, της πολυγλωσσίας και της δίγλωσσης και πολύγλωσσης εκπαίδευσης, είναι υπαρκτός ο κίνδυνος να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι το θέμα έχει μια συστηματική συνοχή. Ενώ ορισμένοι εκπαιδευτικοί και πολλοί μαθητές ζητούν «συνταγές» και σαφή συμπεράσματα, αυτά που προς το παρόν γνωρίζουμε και κατανοούμε σπάνια είναι ξεκάθαρα. Ως εκ τούτου, το βιβλίο αυτό επιχειρεί να παρουσιάσει επίμαχες θέσεις, ποικίλες απόψεις και τους επιμέρους περιορισμούς της έρευνας και της θεωρίας.

Οργάνωση των κεφαλαίων

Στην αρχή του βιβλίου (Κεφάλαιο 1) υπάρχει μια απαραίτητη εισαγωγή στη γλώσσα που χρησιμοποιείται για τη συζήτηση της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας. Παρουσιάζονται όχι μόνο σημαντικοί όροι, αλλά και βασικές έννοιες, διακρίσεις και συζητήσεις που διέπουν τα επόμενα κεφάλαια. Υπάρχουν σημαντικές αμφισημίες και αντιφάσεις στο σύνολο των μελετών για τη διγλωσσία και την πολυγλωσσία: για παράδειγμα, το δίγλωσσο άτομο ως ξεχωριστή οντότητα μέσα στις δίγλωσσες ομάδες και κοινωνίες στις οποίες ζει· η γλωσσολογική θεώρηση σε σύγκριση με την κοινωνικοπολιτισμική και κοινωνικοπολιτική θεώρηση· οι γλωσσικές δεξιότητες και γλωσσικές ικανότητες· η εναλλαγή κωδίκων και η διαγλωσσικότητα. Στα Κεφάλαια 1 έως 8 παρουσιάζονται βασικά ζητήματα που προηγούνται και επηρεάζουν τις συζητήσεις σχετικά με τη δίγλωσση και πολύγλωσση εκπαίδευση. Πριν μπορέσουμε να μιλήσουμε με γνώμονα τη λογική για τη δίγλωσση και την πολύγλωσση εκπαίδευση, πρέπει να απαντήσουμε σε ερωτήματα όπως:

- Ποιοι είναι οι δίγλωσσοι και οι πολύγλωσσοι;
- Πώς συνδέεται η δίγλωσση και πολύγλωσση εκπαίδευση με τη διατήρηση των μειονοτικών γλωσσών, τη γλωσσική φθορά και την αναβίωση των γλωσσών;
- Πώς ένα παιδί γίνεται δίγλωσσο ή τρίγλωσσο;
- Ποιος είναι ο ρόλος του σπιτιού και της γειτονιάς στην ανάπτυξη της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας;
- Επηρεάζει η διγλωσσία θετικά ή αρνητικά τη σκέψη;
- Τι γνωρίζουμε για τη διγλωσσία όσον αφορά τις λειτουργίες του εγκεφάλου;

Τα Κεφάλαια 9¹ έως 16 επικεντρώνονται στις πολυάριθμες πτυχές της δίγλωσσης και πολύγλωσσης εκπαίδευσης. Ξεκινούν με μια ευρεία συζήτηση γύρω από τους διάφορους τύπους εκπαιδευτικών προγραμμάτων για δίγλωσσους και πολύγλωσσους μαθητές, και στη συνέχεια εξετάζουν την αποτελεσματικότητά τους. Έπειτα από μια προσέγγιση των συστημάτων δίγλωσσης εκπαίδευσης, το βιβλίο εξετάζει τις δίγλωσσες τάξεις, τους πολυγραμματισμούς και τον διγγραμματισμό, καθώς και τις βασικές στρατηγικές δίγλωσσης εκπαίδευσης. Τα βασικά ερωτήματα είναι:

- Ποιες μορφές δίγλωσσης εκπαίδευσης είναι πιο αποτελεσματικές;
- Ποιοι είναι οι στόχοι και τα αποτελέσματα των διαφόρων τύπων της δίγλωσσης εκπαίδευσης;
- Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά και οι προσεγγίσεις μιας τάξης που προάγει τη διγλωσσία;
- Ποια είναι τα βασικά προβλήματα και ζητήματα που προκύπτουν στις δίγλωσσες τάξεις;
- Γιατί τα άτομα με προβλήματα ακοής που χρησιμοποιούν τη νοηματική αποτελούν σημαντική ομάδα προς μελέτη τόσο ως δίγλωσσα όσο και από την άποψη της δίγλωσσης εκπαίδευσης;

Τα Κεφάλαια 17 και 18 παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κατανόηση της διγλωσσίας, της πολυγλωσσίας και της δίγλωσσης εκπαίδευσης. Εξετάζουν τις πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις που περιβάλλουν τη διγλωσσία στην κοινωνία (και ειδικότερα τη δίγλωσση εκπαίδευση). Πολλά από τα θέματα του βιβλίου συνδέονται μεταξύ τους μέσω διαφορετικών απόψεων για τη συνολική αξία και τον σκοπό της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας. Το βιβλίο κλείνει με το Κεφάλαιο 19, το οποίο αναφέρεται στο παρόν και το μέλλον, με θέματα όπως η πολυγλωσσία και το διαδίκτυο, η απασχόληση, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η οικονομία και ο τουρισμός. Έτσι λοιπόν, τα τελευταία θέματα του βιβλίου περιλαμβάνουν τα εξής:

- Γιατί υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για τις γλωσσικές μειονότητες και τη δίγλωσση εκπαίδευση;
- Γιατί κάποιοι άνθρωποι προτιμούν την αφομοίωση των γλωσσικών μειονοτήτων και άλλοι τη γλωσσική πολυμορφία;
- Πώς σχετίζονται η διγλωσσία και η πολυγλωσσία με συγκεκριμένες εργασιακές, οικονομικές, τεχνολογικές και ψυχαγωγικές εξελίξεις στον σύγχρονο κόσμο;

---

1. Στην παρούσα μεταφρασμένη έκδοση του βιβλίου, το αρχικό Κεφάλαιο 9, «Historical Introduction to Bilingual Education in the United States», έχει αντικατασταθεί από το αντίστοιχο κεφάλαιο που είναι αφιερωμένο στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση στην Ελλάδα. Αυτό έγινε με τη συναίνεση των συγγραφέων και του εκδοτικού οίκου και σε συνάρτηση με όσα αναφέρονται στην εισαγωγή του βιβλίου, όπου επισημαίνεται η ανάγκη το περιεχόμενό του να περιλαμβάνει και άλλες περιπτώσεις και να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αναγνωστών.

Πηγές στο τέλος του κεφαλαίου

- **Προτεινόμενη βιβλιογραφία** (επικαιροποιημένη): παραπέμπει τους αναγνώστες οι οποίοι επιθυμούν να εμβαθύνουν περισσότερο στα θέματα που καλύπτονται στο κεφάλαιο σε πρόσφατα βιβλία ή άρθρα.
- **Στο διαδίκτυο** (επικαιροποιημένο): παραπέμπει τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται σε σχετικές ιστοσελίδες, βίντεο, άρθρα, εκπομπές, εικόνες και άλλους διαδικτυακούς πόρους.
- Οι **Ερωτήσεις για συζήτηση** (επικαιροποιημένες) αποσκοπούν στην εμπλοκή των μαθητών σε ουσιαστικές συζητήσεις μέσα από μικρές ομάδες, σε διαδικτυακά φόρουμ ή στο να τους βοηθήσει να μελετήσουν μόνοι τους τα θέματα του κεφαλαίου.
- Οι **Δραστηριότητες μελέτης** (ενημερωμένες) έχουν σχεδιαστεί για όποιον επιθυμεί να διευρύνει τις γνώσεις του συμμετέχοντας σε διάφορες δραστηριότητες στην πράξη. Οι δραστηριότητες αυτές είναι ευέλικτες και μπορούν εύκολα να προσαρμοστούν. Οι διδάσκοντες και οι φοιτητές μπορούν να τις τροποποιήσουν ανάλογα με τις κατά τόπους συνθήκες.

Και για το τέλος

Εδώ τελειώνουμε με τα προκαταρκτικά. Πλέον το βιβλίο έχει αναδειχθεί σε μια σημαντική εισαγωγή στη δίγλωσση εκπαίδευση και τη διγλωσσία. Το έχουν μελετήσει χιλιάδες φοιτητές σε πολλές χώρες του κόσμου. Η παρούσα έκδοση προσφέρει μια σημαντική και ολοκληρωμένη ενημέρωση με βάση τη διεθνή συνεργασία δύο ειδικών επιστημόνων. Ελπίζουμε η ανάγνωσή του να σας βοηθήσει να μάθετε, να εμπνευστείτε, να προβληματιστείτε αλλά και να ενθουσιαστείτε γύρω από θέματα που αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία σε έναν ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο.

1.

Διγλωσσία και πολυγλωσσία: Ορισμοί και οριοθετήσεις

Εισαγωγή

Ορολογία

Ορισμένες διαστάσεις της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας

Χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών από ένα άτομο

Γλωσσική επιλογή

Δίγλωσση και πολύγλωσση ικανότητα

Οι τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες

Οι βαθμοί της διγλωσσίας

Η μονόγλωσση προσέγγιση της διγλωσσίας

Η ολιστική προσέγγιση της διγλωσσίας

Γλωσσική επάρκεια

Επικοινωνιακή ικανότητα

Συμπεράσματα

Εισαγωγή

ΑΦΟΥ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ έχει δύο ρόδες και τα κιάλια είναι φτιαγμένα για δύο μάτια, συνεπώς και η **διγλωσσία** αφορά απλώς δύο γλώσσες. Με την ίδια λογική, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η **πολυγλωσσία** αφορά απλώς δύο ή περισσότερες γλώσσες. Αν και η διγλωσσία και η πολυγλωσσία είναι δύο διαφορετικές έννοιες, για λόγους συντομίας η πρώτη θα εντάσσεται στη δεύτερη όπου υπάρχει ομοιότητα και ο διαχωρισμός τους θα γίνεται μόνο όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο.

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να δείξει ότι η κυριότητα δύο ή περισσότερων γλωσσών δεν είναι τόσο απλή όσο το να υπάρχουν δύο ρόδες σε ένα ποδή-

λατο. Είναι κάποιος δίγλωσσος αν μιλάει άπταιστα τη μία γλώσσα, αλλά δεν μιλάει άπταιστα την άλλη; Είναι κάποιος δίγλωσσος αν χρησιμοποιεί σπάνια ή ποτέ μία από τις γλώσσες του; Είναι κάποιος πολύγλωσσος αν έχει απομνημονεύσει έναν μικρό αριθμό λέξεων και φράσεων σε άλλες γλώσσες; Ερωτήματα όπως αυτά θα πρέπει να απαντηθούν προτού αρχίσουμε τη συζήτηση πάνω σε άλλα θέματα αυτού του βιβλίου.

Για να κατανοήσουμε τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, είναι απαραίτητο να κάνουμε μια πρώτη διάκριση ανάμεσα στη διγλωσσία και την πολυγλωσσία ως ατομικά χαρακτηριστικά, όπως επίσης και εντός των πλαισίων μιας κοινωνικής ομάδας, μιας κοινότητας, μιας περιοχής ή μιας χώρας. Η διγλωσσία και η πολυγλωσσία μπορούν να εξεταστούν ως ατομικά χαρακτηριστικά. Διάφορα θέματα σε αυτό το βιβλίο ξεκινούν με τη διγλωσσία όπως αυτή βιώνεται ατομικά. Για παράδειγμα, μια συζήτηση σχετικά με το αν η διγλωσσία επηρεάζει ή όχι τον τρόπο σκέψης απαιτεί έρευνα σε **μονόγλωσσα**, δίγλωσσα και πολύγλωσσα άτομα.

Μέσα από την κοινωνιολογία, την **κοινωνιολογία**, την πολιτική, τη γεωγραφία, την εκπαίδευση και την κοινωνική ψυχολογία προκύπτει η οπτική της «ομάδας». Οι δίγλωσσοι και πολύγλωσσοι απαντώνται συνήθως σε ομάδες. Έτσι, οι γλωσσολόγοι μελετούν τον τρόπο με τον οποίο η χρήση του λεξιλογίου και της γλώσσας από τις πολύγλωσσες ομάδες μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου. Οι γεωγράφοι καταγράφουν την πληθυσμιακή πυκνότητα των ομιλητών των μειονοτικών γλωσσών σε μια χώρα. Οι παιδαγωγοί εξετάζουν τη διγλωσση και πολύγλωσση εκπαιδευτική πολιτική όπως και την παροχή πόρων που αφορά σε συγκεκριμένες γλωσσικές ομάδες. Αυτές μπορεί να είναι συγκεντρωμένες σε μια συγκεκριμένη περιοχή (π.χ. οι Βάσκοι της Ισπανίας) ή να βρίσκονται διάσπαρτες μέσα σε άλλες κοινότητες (π.χ. οι αραβόφωνοι, οι κινεζόφωνοι και οι ισπανόφωνοι στις Ηνωμένες Πολιτείες).

Η αρχική διάκριση γίνεται επομένως στο πλαίσιο της διγλωσσίας (και της πολυγλωσσίας) ως ατομικής αλλά και ως ομαδικής ιδιότητας. Αυτό συνήθως ονομάζεται **ατομική διγλωσσία** και **κοινωνική διγλωσσία**. Όπως συμβαίνει με τις περισσότερες διαφοροποιήσεις, υπάρχουν σημαντικοί δεσμοί μεταξύ των δύο αυτών τμημάτων. Για παράδειγμα, η στάση των ατόμων απέναντι σε μια συγκεκριμένη μειονοτική γλώσσα μπορεί να έχει επιπτώσεις στη **διατήρηση** της **γλώσσας**, στην αποκατάστασή της και στην καθοδική **γλωσσική μετατόπιση** ή στον **γλωσσικό θάνατο** εντός της κοινωνίας.

Με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του όρου «διγλωσσία», σε αυτό το κεφάλαιο ορισμένες σημαντικές οριοθετήσεις εξετάζονται σε ατομικό επίπεδο. Εξετάζουμε την ορολογία, τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα χρησιμοποιούν δύο επιπλέον γλώσσες, τη διγλωσση και πολύγλωσση ικανότητα, τους βαθμούς διγλωσσίας, τη μονόγλωσση σε σχέση με την ολιστική προσέγγιση της διγλωσσίας και την κοινωνιακή ικανότητα ως τρόπους εννοιολόγησης της γλωσσικής επάρκειας.

Στα Κεφάλαια 3 και 4 γίνεται μια εισαγωγή στη διγλωσσία και την πολυγλωσσία ως ομαδική ιδιότητα (κοινωνική διγλωσσία ή πολυγλωσσικότητα).

Ορολογία

Το ερώτημα αν ένα άτομο μιλάει δύο ή περισσότερες γλώσσες είναι ασαφές. Κάποιος μπορεί να είναι σε θέση να μιλάει δύο γλώσσες, αλλά στην πράξη μπορεί να προτιμάει να μιλάει μόνο σε μία από αυτές. Επίσης, το άτομο μπορεί να μιλάει συστηματικά δύο γλώσσες, αλλά η ικανότητά του σε μία από αυτές να είναι πολύ μεγαλύτερη. Κάποιο άλλο άτομο μπορεί να χρησιμοποιεί μια γλώσσα για συζήτηση και μία ή δύο άλλες για γραφή και ανάγνωση. Άλλοι μπορεί να αναμειγνύουν δημιουργικά τις γλώσσες τους όταν επικοινωνούν με άλλους. Μια βασική διάκριση είναι επομένως εκείνη μεταξύ της **γλωσσικής ικανότητας** και της **χρήσης** της γλώσσας. Αυτό ονομάζεται μερικές φορές *διαφορά μεταξύ βαθμού και λειτουργίας*.

Πριν συζητήσουμε τη φύση της χρήσης της γλώσσας και των γλωσσικών ικανοτήτων, χρειάζεται πρώτα να κατανοήσουμε τους αντίστοιχους όρους και τις οριοθετήσεις που χρησιμοποιούνται συχνά. Για παράδειγμα, εκτός από τη γλωσσική ικανότητα, υπάρχουν η **γλωσσική επίδοση**, η **γλωσσική ευχέρεια**, η **γλωσσική επάρκεια** και οι **γλωσσικές δεξιότητες**. Αφορούν όλα τους το ίδιο πράγμα ή υπάρχουν διακριτές διαφορές μεταξύ των όρων; Το πρόβλημα γίνεται ακόμη μεγαλύτερο όταν κάποιοι συγγραφείς και ερευνητές τείνουν να υιοθετούν τις δικές τους έννοιες και διακρίσεις.

Ορισμένες διαστάσεις της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας

1. **Ικανότητα.** Ορισμένοι δίγλωσσοι μιλούν και γράφουν ενεργά και στις δύο γλώσσες (**παραγωγική διγλωσσία** ή ικανότητα), άλλοι είναι περισσότερο **παθητικοί** ως **δίγλωσσοι** και κατέχουν **προσληπτική διγλωσσία** (ικανότητα κατανόησης λόγου). Κάποιοι άλλοι έχουν αναπτύξει σημαντικά κάποια ικανότητα σε δύο ή περισσότερες γλώσσες. Άλλοι μπορεί να διανύουν τα πρώτα στάδια της κατάκτησης μιας δεύτερης γλώσσας ως **αναδυόμενοι δίγλωσσοι**. Η ικανότητα βρίσκεται, επομένως, πάνω σε μια διάσταση ή συνεχές, με την κυριαρχία και την εξέλιξη να ποικίλλουν από ομιλήτη σε ομιλήτη.
2. **Χρήση.** Τα **πεδία (περιβάλλοντα)** μέσα στα οποία κατακτάται και χρησιμοποιείται η κάθε γλώσσα ποικίλλουν (π.χ. σπίτι, σχολείο, δρόμος, τηλέφωνο, διαδίκτυο). Κάποιος μπορεί να χρησιμοποιεί τις γλώσσες που γνωρίζει για διαφορετικούς σκοπούς. Για παράδειγμα, μπορεί να χρησιμοποιεί μια γλώσσα στο σπίτι και μια άλλη στο σχολείο.
3. **Αμφιδυναμία.** Σπάνια οι δίγλωσσοι και οι πολύγλωσσοι είναι εξίσου ικανοί όσον αφορά τις δυνατότητες ή τη χρήση των δύο ή περισσότερων γλωσσών που

χρησιμοποιούν. Συχνά μια από τις γλώσσες είναι η κυρίαρχη, αν και αυτό μπορεί να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου.

4. **Ηλικία.** Όταν τα παιδιά μαθαίνουν δύο γλώσσες από τη γέννησή τους, αυτό συχνά ονομάζεται **ταυτόχρονη διγλωσσία**, βρεφική διγλωσσία ή δίγλωσση κατάκτηση της πρώτης γλώσσας. Όταν κάποιο παιδί μαθαίνει μια δεύτερη γλώσσα μετά περίπου το τρίτο έτος της ηλικίας του, τότε χρησιμοποιείται ο όρος **διαδοχική διγλωσσία**. Στα Κεφάλαια 5 και 6 εξετάζονται λεπτομερώς θέματα που αφορούν τον παράγοντα ηλικία.
5. **Ανάπτυξη.** Οι **αρκτικοί δίγλωσσοι** έχουν καλά ανεπτυγμένη τη μία γλώσσα, ενώ η άλλη βρίσκεται σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης. Στην περίπτωση ανάπτυξης μιας δεύτερης γλώσσας, μιλάμε για **ανερχόμενη διγλωσσία**. Αντίθετα, **υπολειπόμενη διγλωσσία** σημαίνει ότι η μία γλώσσα υποχωρεί, με αποτέλεσμα την προσωρινή ή μόνιμη **φθορά** της.
6. **Πολιτισμός.** Τα άτομα με δύο ή περισσότερες γλώσσες γίνονται συνήθως, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, **διπολιτισμικά** ή **πολυπολιτισμικά**. Είναι δυνατόν κάποιος (π.χ. ένας σπουδαστής μιας ξένης γλώσσας) να έχει υψηλή επάρκεια σε δύο γλώσσες αλλά να είναι συγκριτικά **μονοπολιτισμικός**. Η εκμάθηση μιας γλώσσας, για παράδειγμα στην περίπτωση μεταναστών ή προσφύγων, συμβαίνει ταυτόχρονα με τον εγκλιματισμό (**αφομοίωση**) τους στη χώρα υποδοχής όταν μαθαίνουν τη γλώσσα της πλειονότητας. Η διπολιτισμική δεξιότητα συνήθως σχετίζεται με τη γνώση των γλωσσικών πολιτισμών, τα συναισθήματα και τις στάσεις απέναντι σε αυτούς τους δύο πολιτισμούς, την κατάλληλη πολιτισμική συμπεριφορά, την ευαισθητοποίηση και την ενσυναίσθηση και την αυτοπεποίθηση στην έκφραση της διπολιτισμικότητας (Grosjean, 2019). Ο **πολιτισμός**, ωστόσο, είναι δυναμικός. Η διπολιτισμικότητα ενός δίγλωσσου είναι πιθανό να είναι ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο υβριδικό μείγμα των δύο πολιτισμών του, που καταλήγει σε αυτό το οποίο ορισμένοι μελετητές ονομάζουν «**τρίτος χώρος**» (Bhabha, 2004).
7. **Πλαίσια.** Κάποιοι άνθρωποι ζουν μέσα σε δίγλωσσες και πολύγλωσσες **ενδογενείς κοινότητες** που χρησιμοποιούν περισσότερες από μία γλώσσες σε καθημερινή βάση. Άλλοι ζουν σε περισσότερο μονόγλωσσες και μονοπολιτισμικές περιοχές, και επικοινωνούν με άλλους ομιλητές της γλώσσας τους μέσω τηλεφώνου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, γραπτών μηνυμάτων, βιντεοκλήσεων, μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή ταξιδεύουν για να επισκεφθούν κάποιον. Όταν δεν υπάρχει κοινότητα δεύτερης γλώσσας, το πλαίσιο είναι εξωγενές (π.χ. δίγλωσσοι Ρώσοι στις Ηνωμένες Πολιτείες). Ορισμένα περιβάλλοντα μπορεί να είναι αφαιρετικά, στα οποία η πολιτική μιας χώρας ευνοεί την αντικατάσταση της μητρικής γλώσσας από τη γλώσσα της πλειονότητας (π.χ. η αντικατάσταση της κορεατικής γλώσσας από την ιαπωνική στην Ιαπωνία). Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στην περίπτωση των μεταναστών και των προσφύγων στις Ηνωμένες Πολιτείες, στο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και σε άλλες χώρες. Άλλα

πάλι πλαίσια είναι προσθετικά, μέσα στα οποία ένα άτομο μαθαίνει μια δεύτερη γλώσσα χωρίς να επηρεάζεται αρνητικά η πρώτη, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της **διγλωσσίας υψηλού κύρους**.

8. **Επιλογή. Η επιλεκτική διγλωσσία** συναντάται στα άτομα που επιλέγουν να μάθουν μια γλώσσα, όπως, για παράδειγμα, στη σχολική τάξη. Οι επιλεκτικοί διγλωσσοί προέρχονται συνήθως από ομάδες γλωσσικών πλειονοτήτων (π.χ. αγγλόφωνοι Βορειοαμερικανοί που μαθαίνουν γαλλικά ή αραβικά, κινεζόφωνοι στην Κίνα που μαθαίνουν αγγλικά). Αυτοί προσθέτουν μια επιπλέον γλώσσα χωρίς να χάσουν την πρώτη. Οι **περιστασιακοί δίγλωσσοι** μαθαίνουν μια άλλη γλώσσα για να μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες (π.χ. ως μετανάστες ή πρόσφυγες). Η πρώτη τους γλώσσα δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις εκπαιδευτικές, πολιτικές και εργασιακές τους απαιτήσεις, αλλά ούτε και στις επικοινωνιακές ανάγκες της κοινωνίας στην οποία ζουν. Οι περιστασιακοί δίγλωσσοι είναι ομάδες ατόμων που πρέπει να γίνουν δίγλωσσοι για να μπορέσουν να λειτουργήσουν στην κοινωνία της πλειονοτικής γλώσσας που τους περιβάλλει. Κατά συνέπεια, η πρώτη τους γλώσσα κινδυνεύει να αντικατασταθεί από τη δεύτερη – αφαιρετικό περιβάλλον. Η διαφορά μεταξύ επιλεκτικής και περιστασιακής διγλωσσίας είναι σημαντική διότι καταδεικνύει άμεσα τις διαφορές κύρους και θέσης, πολιτικής και εξουσίας στους δίγλωσσους.

Χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών από ένα άτομο

Ο ορισμός της διγλωσσίας που προτείνει ο Grosjean (2012: 4) δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην τακτική χρήση των γλωσσών παρά στην ευχέρεια σε αυτές: «δίγλωσσοι είναι όσοι χρησιμοποιούν δύο ή περισσότερες γλώσσες (ή διαλέκτους) στην καθημερινή τους ζωή». Η Valdés (2015: 38) προτείνει έναν παρόμοιο ορισμό, αλλά με έμφαση στη λειτουργική ικανότητα: «Τα δίγλωσσα/πολύγλωσσα άτομα [...] είναι σε θέση να λειτουργούν (δηλαδή να μιλούν, να κατανοούν, να διαβάζουν ή να γράφουν) ακόμη και σε πολύ περιορισμένο βαθμό σε περισσότερες από μία γλώσσες». Ο Mohanty (2019: 17) προσεγγίζει την πολυγλωσσία από επικοινωνιακή οπτική γωνία και την προσδιορίζει ως «η ικανότητα των κοινοτήτων ή των ατόμων να ανταποκρίνονται στις επικοινωνιακές απαιτήσεις των ίδιων και της κοινωνίας στην οποία ζουν στο πλαίσιο της καθημερινής τους ζωής σε δύο ή περισσότερες γλώσσες όταν αλληλεπιδρούν με ομιλητές οποιασδήποτε από αυτές τις γλώσσες». Οι Kalaja και Melo-Pfeifer (2019: 1) τονίζουν ότι «την πολυγλωσσία τη ζεις ή τη βιώνεις υποκειμενικά», και επομένως είναι σημαντικό «να καταλάβουμε πώς αισθάνονται οι ίδιοι οι πολύγλωσσοι για το πώς γίνονται ή είναι πολύγλωσσοι, ή τι μπορεί να σημαίνουν, για αυτούς προσωπικά, οι διαφορετικές γλώσσες και η χρήση τους» (Kalaja & Melo-Pfeifer, 2019: 3).

Η χρήση μιας γλώσσας δεν μπορεί να διαχωριστεί από το ευρύτερο πλαίσιο της, ούτε από τις επιπτώσεις των αλληλεπιδράσεων των διαφόρων συνδυασμών με-

ταξύ ατόμων σε μια συζήτηση. Η γλώσσα δεν παράγεται σε συνθήκες κενού, αλλά πραγματώνεται μέσα σε μεταβαλλόμενα δρώμενα. Όπως στο θέατρο αλλάζουν η σκηνή και τα σκηνικά, έτσι μεταβάλλεται και η χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών. Η επικοινωνία περιλαμβάνει όχι μόνο τη δομή της γλώσσας (π.χ. γραμματική, λεξιλόγιο), αλλά και ποιος λέει τι, σε ποιον και κάτω από ποιες συνθήκες. Ένα άτομο με περιορισμένες γλωσσικές δεξιότητες μπορεί να επικοινωνεί αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Κάποιος άλλος μπορεί να έχει σχετικά καλή γλωσσική ικανότητα, αλλά, λόγω μη ανεπτυγμένων κοινωνικών δεξιοτήτων ή λόγω του ότι βρίσκεται σε μια ασυνήθιστη κατάσταση, να παρουσιάζει σχετική αδυναμία στην επικοινωνία. Το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο χρησιμοποιούνται δύο ή περισσότερες γλώσσες είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση της δίγλωσσης και πολύγλωσσης επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, η παρούσα ενότητα εξετάζει τη χρήση και τη λειτουργία των γλωσσών ενός ατόμου.

Η χρήση της δίγλωσσης ικανότητας σε ατομικό επίπεδο (**λειτουργική διγλωσσία**) μεταφέρεται στην παραγωγή γλώσσας μέσα από ένα ευρύ φάσμα καθημερινών περιστάσεων και γεγονότων. Η λειτουργική διγλωσσία αφορά το πότε, πού και με ποιον χρησιμοποιεί κάποιος τις δύο γλώσσες του. Ο Πίνακας 1.1 περιλαμβάνει παραδείγματα των διαφορετικών αποδεκτών (ανθρώπων) και περιστάσεων (που συχνά αποκαλούνται πεδία) όπου η λειτουργική διγλωσσία πραγματώνεται μέσα από διαφορετικούς συσχετισμούς ρόλων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1

Παραδείγματα γλωσσικών στόχων και πλαισίων

<i>Παραδείγματα γλωσσικών στόχων</i>	<i>Παραδείγματα γλωσσικών πλαισίων (πεδίων)</i>
Πυρηνική οικογένεια	Αγορές
Διευρυμένη οικογένεια	Οπτικά και ακουστικά μέσα (π.χ. τηλεόραση, ραδιόφωνο, βίντεο)
Συνάδελφοι	Έντυπα μέσα ενημέρωσης (π.χ. εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία)
Φίλοι	Κινηματογράφος, νυχτερινά κέντρα, εστιατόρια, καφετέριες, θέατρα, συναυλίες
Γνωστοί	Εργασία
Γείτονες	Αλληλογραφία, τηλέφωνο, υπηρεσιακή επικοινωνία
Θρησκευτικοί ηγέτες	Σύλλογοι, κοινωνία, οργανώσεις, αθλητικές δραστηριότητες
Εκπαιδευτικοί	Θρησκευτικές συγκεντρώσεις
Διευθυντές, λοιποί ηγέτες	Σχολεία, πανεπιστήμια, κυβερνητικοί φορείς
Γραφειοκράτες	Διαδίκτυο, τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, γραπτά μηνύματα, συνομιλίες μέσω βίντεο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης)
Άγνωστοι	
Τοπική κοινότητα	

Γλωσσική επιλογή

Δεν έχουν όλοι οι δίγλωσσοι την ευκαιρία να χρησιμοποιούν τακτικά τις γλώσσες τους. Μέσα σε μια κατά κύριο λόγο μονόγλωσση κοινότητα μπορεί να υπάρχουν ελάχιστες επιλογές όσον αφορά την καθημερινή χρήση της γλώσσας. Ωστόσο, σε κοινότητες όπου ομιλούνται ευρέως δύο ή περισσότερες γλώσσες, οι δίγλωσσοι μπορεί να χρησιμοποιούν τις γλώσσες τους σε καθημερινή ή συστηματική βάση. Όταν οι δίγλωσσοι χρησιμοποιούν και τις δύο γλώσσες τους, υπάρχει συχνά γλωσσική επιλογή. Όταν ο συνομιλητής του δίγλωσσου ατόμου είναι μέλος της οικογένειας, φίλος ή συνάδελφος, τότε η επιλογή της γλώσσας βασίζεται στην αντίστοιχη σχέση τους. Εάν και τα δύο άτομα είναι δίγλωσσα, τότε έχουν τη δυνατότητα να μεταπηδήσουν στην άλλη γλώσσα (π.χ. για να συμπεριλάβουν και άλλους στη συζήτηση) ή να χρησιμοποιήσουν ένα μείγμα και των δύο γλωσσών κατά την επικοινωνία τους.

Σε περίπτωση που ο συνομιλητής είναι άγνωστος, ένας δίγλωσσος μπορεί να εντοπίσει γρήγορα στοιχεία που θα του δείχνουν ποια γλώσσα να χρησιμοποιήσει. Στοιχεία όπως το ντύσιμο, η εμφάνιση, η ηλικία, η προφορά και η γνώση μιας γλώσσας μπορούν να υποδείξουν την κατάλληλη γλώσσα. Στις πολύγλωσσες περιοχές του Καναδά και των Ηνωμένων Πολιτειών, για παράδειγμα, οι υπάλληλοι που συναλλάσσονται με το κοινό μπορεί να ψάξουν το όνομα ενός ατόμου στα αρχεία τους για να αποφασίσουν ποια γλώσσα θα χρησιμοποιήσουν.

Η επιλογή γλώσσας επηρεάζεται από τις αντιλήψεις και τις προτιμήσεις του ατόμου. Στην περίπτωση δυνατότητας χρήσης μιας μειονοτικής/πλειονοτικής γλώσσας, οι ηλικιωμένοι μπορεί να προτιμήσουν να μιλήσουν τη μειονοτική γλώσσα. Οι έφηβοι της **γενιάς 1,5²** ή οι έφηβοι δεύτερης γενιάς, για παράδειγμα, μπορεί να απορρίψουν τη μειονοτική γλώσσα υπέρ της πλειονοτικής γλώσσας λόγω του υψηλότερου κύρους και της πιο σύγχρονης εικόνας της. Ένα σχόλιο από μια τρίγλωσση μαθήτρια λυκείου με καταγωγή από την Κίνα και την Καμπότζη, η οποία έφτασε στις Ηνωμένες Πολιτείες σε νεαρή ηλικία, δείχνει πώς οι αντιλήψεις για τη γλώσσα και την **ταυτότητα** μπορούν να επηρεάσουν την επιλογή γλώσσας: περιγράφοντας τη γλώσσα που προτιμάει, είπε ότι «τα αγγλικά έχουν όλες τις λέξεις για να περιγράψω αυτό που αισθάνομαι».

Σε περιπτώσεις όπου η μητρική γλώσσα θεωρείται ότι είναι υπό απειλή, ορισμένοι δίγλωσσοι μπορεί να επιδιώκουν να αποφεύγουν να μιλούν την **πλειονοτική ή κυρίαρχη γλώσσα** προκειμένου να διασφαλίσουν και να ενισχύσουν το κύρος της άλλης γλώσσας. Οι Γαλλοκαναδοί στο Κεμπέκ, για παράδειγμα, αρνούνται μερικές φορές να μιλήσουν αγγλικά σε καταστήματα και γραφεία προκειμένου να τονίσουν το κύρος της γαλλικής γλώσσας.

---

2. [Σ.τ.Δ.] «Γενιά 1,5» αποκαλούνται τα παιδιά μεταναστών που μετακομίζουν σε μια χώρα κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους.

Ο Mohanty (2019) παρατηρεί ότι η γλωσσική επιλογή των πολύγλωσσων από-μων εξαρτάται από μια σειρά πολύπλοκων κοινωνιογλωσσικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών. Αναφέρει το παράδειγμα της περιφέρειας Phulbani στην Ινδία, όπου τα μέλη της φυλής Kond, που μιλούν τη γλώσσα Kuī, αποτελούν την πλειοψηφία των ομιλητών σε ορισμένες περιοχές, ενώ τα μέλη που δεν ανήκουν στη φυλή της περιοχής μιλούν τη γλώσσα Odia. Η Kuī και η Odia είναι οι κύριες γλώσσες που ομιλούνται στις αντίστοιχες γλωσσικές κοινότητες. Παρ' όλα αυτά, και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούνται ευρέως κάθε εβδομάδα στις λαϊκές αγορές και σε άλλους δημόσιους χώρους, μαζί με λέξεις από τις διαλέκτους χίντι, τελούγκου, αλλά και δάνεια από την αγγλική γλώσσα (π.χ. τραπέζι, αυτοκίνητο, σχολείο, κινηματογράφος) μέσω μειξης κωδίκων. Ο Mohanty φέρνει επίσης το παράδειγμα των Ινδών δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίοι συχνά καλούνται να μάθουν τη γλώσσα της πλειονότητας της περιοχής στην οποία υπηρετούν. Οι δημόσιοι υπάλληλοι επιλέγουν να μάθουν τη γλώσσα για κάποιον συγκεκριμένο σκοπό και όφελος (π.χ. για να κάνουν τη δουλειά τους και να πληρώνονται), αλλά μπορεί να μην ταυτίζονται προσωπικά με αυτή. Επίσης, ο Mohanty σημειώνει ότι σε πολλές μη αγγλόφωνες πολύγλωσσες κοινωνίες «υπάρχει μια όλο και μεγαλύτερη ομάδα ανθρώπων που έχουν λάβει επίσημη εκπαίδευση και με διαφορετικό βαθμό λειτουργικής ικανότητας στην αγγλική γλώσσα, κυρίως για επαγγελματική χρήση, που τα μέλη της δεν ταυτίζονται όλα με τη γλώσσα ή δεν νιώθουν υπερήφανοι γι' αυτή» (Mohanty, 2019: 17).

Η εθνογραφική μελέτη του Sayer (2012) στην Οαχάκα του Μεξικού καταδεικνύει τις ασάφειες και τις εντάσεις γύρω από τη γλωσσική επιλογή, όπως τις βιώνουν οι ντόπιοι (Μεξικανοί) καθηγητές της αγγλικής γλώσσας. Για παράδειγμα, μια δασκάλα εξήγησε πως κάποτε δίστασε να βοηθήσει έναν αλλοδαπό που δυσκολευόταν να επικοινωνήσει σε κάποιο φαρμακείο, επειδή φοβήθηκε μήπως θεωρηθεί ότι έκανε επίδειξη μπροστά στους άλλους Μεξικανούς πελάτες. Ένας άλλος δάσκαλος περιέγραψε μια διένεξη που είχε με κάποιον σε ένα ποδοσφαιρικό γήπεδο. Κατά τη διάρκεια της αντιπαράθεσης (στα ισπανικά), ένας από τους φίλους του τελευταίου ήρθε και είπε στα αγγλικά «Ήρεμα! Τι πρόβλημα υπάρχει;» (Hey, take it easy! What's the problem?). Ο δάσκαλος θεώρησε περιφρονητική την ξαφνική παρέμβαση στα αγγλικά, θεωρώντας ότι ο άνθρωπος αυτός έκανε επίδειξη και «κοκορευόταν» επειδή είχε ζήσει στο «el norte» (στον Βορρά, δηλαδή στις ΗΠΑ), επιδεικνύοντας μια συμπεριφορά που τη χαρακτήρισε ως «rocho». ³ Ο δάσκαλος, ο οποίος ήταν μορφωμένος και είχε ζήσει και αυτός στις Ηνωμένες Πολιτείες, αρνήθηκε να απαντήσει στον «rocho» στα αγγλικά (παρά τις προτροπές των φίλων του) επειδή δεν ήθελε να «πέσει στο επίπεδό του».

3. [Σ.τ.Μ.] «rocho»: Αμερικανός με μεξικανική καταγωγή, ιδίως αυτός που έχει υιοθετήσει τα αμερικανικά ήθη και έθιμα, ένας αμερικανοποιημένος Μεξικανός.